

„IGAZI MÉRFÖLDKÖRÖL MÉG CSAK MOST BESZÉLHETÜNK”

*Beszélgetés Bartos Évával, a könyvtári biblioterápia
magyarországi megalapozójával,
az Oláh Andor Biblioterápiás Társaság alapítójával*

Bartos Éva neve és tevékenysége magyarországi könyvtári körökben közismert. Szakmai pályafutása során a könyvtárosság legkülönbözőbb szintjeit és területeit járta be, könyvtártípusok (tanszéki könyvtár, járási könyvtár, fővárosi könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Könyvtári Intézet) és könyvtári tevékenységek (gyakorló könyvtárosság, kutatás, oktatás, képzés) tekintetében egyaránt. A változó feladatok között mindvégig ragaszkodott néhány, a szívéhez különösen közel álló témához, mint a könyvtárak szociális funkciója, az olvasás megszerettetése és, természetesen, a biblioterápia.

– *Mi volt az a személyes motiváció, ami a biblioterápia felé irányította?*

– Mint Társaságunk névadója, Oláh Andor megfogalmazta: „A biblioterápia nem jelent mást, mint tudatosítani és módszerré alakítani át saját tapasztalatunkat, élményeinket és mindazt, ami észrevétlenül valósult meg eddig.” Nekem is voltak személyes tapasztalataim és élményeim az olvasmányok lélekgyógyító hatásáról, a jó szerencsémnek köszönhetően pedig alapvető szakmai tapasztalatokat is szerezhettem komoly terápiás műhelyekben, ahol éveken keresztül hol önkéntesként, hol alkalmazottként, hol külső munkatársként alkoholt betegek komplex terápiájának részeként műveltem a biblioterápiát, és ezek meggyőztek arról, hogy ezt az eljárást, ezt a természetes gyógymódot meg kell ismertetni, tudatosítani és minél szélesebb körben, kórházon kívül is alkalmazni.

– *Tekintsünk vissza a biblioterápia nemzetközi múltjára!*

– Biblioterápia-történeti ismereteink alapján tudjuk, hogy nagyjából a 19. század első harmadára, első felére tehető az az időszak, amikor az olvasás, olvastatás jótékony hatásának kihasználására irányuló tudatos szándékok először megjelentek Amerikában. Orvosok felismerése nyomán és könyvtárosok közreműködése révén először általános, majd speciális pszichiátriai kórházi osztályokon, később más, hasonló „zárt” intéz-

mények (börtönök, javító-nevelő intézetek, öregek otthonai, szanatóriumok, állami gondozottak otthonainak stb.) falai között is alkalmazni kezdték feszültség oldás, hangulatjavítás, közérzet befolyásolás, az inger-szegény környezet ellensúlyozása céljából. Azt is büszkén elmondhatjuk, hogy Magyarország ekkor, a 19. század közepén, a kezdeteknél, szinte szinkronban volt Amerikával

Amerikából kiindulva a tevékenység világszerte elterjedt, és hamarosan kilépett a zárt intézmények falai közül, a 20. század közepére pedig meghonosodott a mindennapi problémakezelés és a pszichés ártalmak megelőzésének lehetőségei között az iskolákban, a könyvtárakban, a klubokban, a közösségi terekben.

– *És Magyarországon hogyan alakult a biblioterápia sorsa?*

– Hazai viszonylatban éppen ellenkező folyamat játszódott le: az előbb említett korábbi szinkronitásunkat elveszítettük, valószínűleg történelmi, társadalmi, néplélektani, orvosi-szakmai okokkal magyarázhatóan, a kelet-közép-európai emberek mentalitásával összefüggésben a mindennapi problémakezelés eszközeként sokáig nem tudott meghonosodni, megmaradt a „falak mögött”, a pszichiátriában alkalmazott művészetterápiák társaságában. Szerencsére azért az 1960-as évektől lassú változások történtek ebben a régióban, ebben a társadalmi berendezkedésben is. Emlékszünk: a társadalomtudományok lassan „mozgolódní” kezdtek, a pszichológia, a szociológia megszólalhatott, a nyugati szakirodalom és szépirodalom fokozatosan hozzáférhetőbbé vált, a hagyományos pszichiátriai gyógymódok kiváltásának és megújításának igénye pedig – legalább szűk szakmai berkekben – kezdett teret engedni új terápiák, eszközök, formák, módszerek keresésének, melyek a pszicho-szociális eredetű, például a társadalmi beilleszkedési zavaroknak nevezett problémák kezelésében, megelőzésében alkalmazhatóak.

– *És hogyan, miként történt, hogy a könyvtárak, könyvtárosok ráéreztek, mondhatni „ráharaptak” a biblioterápia lehetőségére?*

– A biblioterápia (főként az un. fejlesztő, megelőző jellegű biblioterápia) elterjesztésére alkalmas közvetítő réteg megtalálása valóban döntő fontosságú lépés volt. Ennek kézenfekvő mintája az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) befogadó eljárása volt, mely 1939-ben megalakította első biblioterápiás bizottságát, és a biblioterápiát hivatalosan elismerte a könyvtári szolgáltatások között. Az amerikai könyvtári gyakorlat felfogása szerint a tájékoztatás, az olvasóvezetés és a biblioterápia szoros kapcsolatban áll egymással, utóbbit az olvasónevelés speciális célú, kifinomult formájának tekintették. Ez a mai napig így van, összekapcsolják az olvasói tanácsadás, a könyvekről való beszélgetés és könyvbemutató tevékenységet a biblioterápiával, mondván: a szakképzett könyvtáros készségei hatékonyan támogathatják a biblioterápia gyakorlatát.

Az amerikai példa és tapasztalat nyomán az OSZK részlegeként működő Könyvtártudományi és Módszertani Központ Olvasáskutatási osztálya elkötelezetten a folyamat élére állt és offenzívába kezdett a könyvtáros szakma megnyerésére. Mivel 1977-től 1983-ig én is az osztály munkatársa voltam, jól emlékszem ezekre a lépésekre. Kutatási témaként kezeltük a kérdést, közreadtuk a fellelhető szakirodalmi munkákat, támogattuk a hazai kísérleteket és próbálkozásokat (olvasótábor), a témában létrejött első hazai kísérlet disszertáció formájában való elkészültét, azaz az én dolgozatomat (*Bartos Éva: A biblioterápia lehetőségei az alkoholisták komplex gyógyítási folyamatában. Bölcsészdoktori disszertáció. Budapest, 1980.*). A könyvtáros képzés felsőoktatási tankönyveibe beillesztettük a biblioterápia ismertetését az olvasásismeret fejezetei közé, megszerkesztettük és 1989-ben kiadtuk az első kézikönyv jellegű biblioterápiás olvasókönyvet, mely ismereteket közölt a biblioterápia kialakulásáról, bemutatta az akkor hozzáférhető külföldi tapasztalatokat Amerikától az NDK-ig, beszámolt a hazai kezdeményezésekről, ismertetett alapvető módszertani megoldásokat, megfontolásokat.

A könyvtárak, könyvtárosok részéről hatalmas érdeklődés nyilvánult meg a téma iránt. Már a 90-es évektől kezdve számtalan egyszeri, alkalmi képzést tartottak az országban könyvtárak, könyvtáros tanszékek, könyvtáros és más szakmai szervezetek együttműködésével. Egy ideig krónikásként követtem és gyűjtöttem az előadások, konferenciák, tájékoztatók, gyakorlati bemutatók eseményeit, de a 2000-es évek második felére, a 2008–2013 közötti könyvtárfejlesztési stratégia, a Portál-program időszakára már követhetlenné vált a folyamat, a könyvtári TAMOP pályázatok keretében olyan mennyiségben zajlottak olvasásfejlesztési és kimondottan biblioterápiás szakmai rendezvények.

Mondhatom tehát, hogy türelemmel és sok munkával egy-két évtized leforgása alatt az első csatát megnyertük: a könyvtárosságban meglett az alkalmas közvetítői réteg. A továbblépés érdekében a megfelelő felkészítés, vagyis a szervezett képzés mielőbbi megindulása vált követelménnyé!

– *Nem sokat tudunk a kezdeti képzési formákról, hogyan lett ezekből napjainkra többszintű továbbképzési lehetőség?*

– Tanfolyami keretek között még a Könyvtártudományi és Módszertani Központban kezdődött, a Könyvtári Intézetben folytatódott a szervezett biblioterápiás képzés, mely *A fejlesztő biblioterápia alkalmazásának lehetőségei a gyermekkönyvtári munkában* címet viseli, helyszíne pedig végül Szentendre lett, mivel ez a 60 órás akkreditált program, amelyet azóta több mint százan végeztek el, nagyban épített a Pest Megyei Gyerekkönyvtáros Műhely keretei között kipróbált gyakorlatra. Oktatói: Magyarné Fekete Katalin, Horváth Judit, Boldizsár Ildikó, Bartos Éva. (2009-től Boldizsár Ildikó nélkül.) Ennek a programnak a célja a külföl-

di gyakorlatban régóta elfogadott eljárás beillesztése a hazai gyerekkönyvtárosi munkába. A résztvevőket megismerteti a biblioterápia elméletével és történetével, felkészíti őket a biblioterápiás csoportok vezetésére, nagyobb mentálhigiénés kompetencia megszerzésére. Az esztétikai, irodalomelméleti, művészetpszichológiai, általános és gyermeklélektani, olvasástörténeti, pedagógiai ismeretek felelevenítésén és kiegészítésén kívül a hallgatók önismereti, kommunikáció- és empátia-gyakorlatokban vesznek részt. A képzés kimondottan a könyvtárosoknak szól, egy-

...„működik”
a biblioterápiának
a spontán,
„öngyógyító”
szerepe...

értelművé teszi számukra a fejlesztő biblioterápiának az olvasásfejlesztésben, a személyiségfejlesztésben, a közösségépítésben, a mentális egészség megőrzésében és támogatásában megnyilvánuló lehetőségeit. A megszerzett ismeretek birtokában a könyvtárosok munkájukat változatosabbá, differenciáltabbá, színvonalasabbá és célirányosabbá tudják tenni.

Egy másik vonalon a Péterfy Sándor utcai Kórház Krízis-intervenció osztályán – úgy nevezhetnénk – *szabad képzést* indított meg Hász Erzsébet a 90-es évek közepétől. A kórházi szabad képzésből hamarosan speciálkollégium alakult az ELTE BTK-n, majd tanfolyami rendszerű biblioterápiás, később tréning jellegű képzés a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, melyet végül négy féléves egyetemi szakirányú továbbképzésként akkreditáltak a 2000-es évek közepén. Ennek az akkreditációnak az átvételével hirdetett 2012-től a Kaposvári Egyetem, majd 2013-tól a Pécsi Tudomány Egyetem is szakirányú továbbképzést. Ezeket a képzéseket a legkülönbözőbb alapidiplomával rendelkező hallgatók végezhetik el, így a gyakorlati működésük, tevékenységük is sokféle területen tud megvalósulni.

A kétféle képzési rendszer igazodik tehát a biblioterápia két alapvető nagy ágazatának szakember szükségleteihez: a klinikai és a fejlesztő-megelőző biblioterápia területén más-más kompetenciákra van szükség.

– *Kik voltak a partnerek, vagy még inkább a szövetségeseik, akik segítették törekvéseiket?*

– Mindenképpen első helyen kell említenem a Magyar Olvasástársaságot, a HUNRA-t, mely felkarolta és a maga eszközeivel, lehetőségeivel támogatta a biblioterápia hazai elterjesztését, meghonosodását. Többek között az égisze alatt meghirdetett „Segített a könyv, a mese” című országos pályázattal, melynek legjobb pályamunkáit az azonos című kötetben si-

került megjelentetni 1998-ban, bizonyítva ezzel, hogy ma is létezik, „működik” a biblioterápiának a spontán, „öngyógyító” szerepe, hogy változatlanul van igény az olvasás lélekgyógyító funkciójára. Ugyancsak ez a civil szervezet eszközölte ki az amerikai Doll-testvérek (E. Doll és C. Doll) kézikönyve első fejezetének magyarra fordítását és a Könyv és Nevelés hasábjain való megjelentetését. És a Magyar Olvasástársaság rendezte meg 2014 májusában a nagy érdeklődéssel kísért első Országos Biblioterápiai Konferenciát Nyíregyházán.

Ma is szövetségesünk a KMK jogutódaként funkcionáló OSZK Könyvtári Intézet, mely 2009-től az akkreditált tanfolyami képzésünk szervezője, és 2010-ben megszerezte a jogot a fent említett amerikai kézikönyv teljes magyar nyelvű közzétételére, mely azóta elektronikus dokumentumként hozzáférhető az Intézet honlapján.

És itt szeretnék szólni arról a különleges szakmai, emberi kapcsolatról és támogatásról is, amit a *Fordulópont* létezése jelent biblioterápiás törekvéseink, munkánk szempontjából a felkészüléstől a megvalósításig. Amellett, hogy tematikus számaiban a biblioterápiához szorosan vagy lazábban kötődő sok-sok publikációt közöl, ez a folyóirat, mint egy szeizmográf jelzi a problémákat, veszélyeket, ráirányítja a figyelmet a nem kívánatos jelenségekre, megvilágítja azok hátterét, szociológiai, lélektani, pedagógiai összetevőit, segít megkeresni a megoldást a helyzetek kezelésére, ébren tartja a felelősségérzetünket, cselekvésre ösztönöz mindnyájunkat. A *Fordulópont* kötetei óriási segítséget jelentenek a terapeutáknak, segítőknek, mert jelzést, információt, magyarázatot adnak, jó gyakorlatokat közvetítenek számunkra.

– *Jól érzékelem, hogy a biblioterápiás tevékenységre való képzések főként a gyermekkönyvtárakat, gyermekkönyvtárosokat célozták meg? Miért a gyerek a célpont?*

– Erre azt is válaszolhatnám, azért, amiért a *Fordulópont* is a *gyereket* helyezi figyelve középpontjába! Sajnos, tapasztaljuk, hogy egyre növekszik a veszélyeztetettség, főként a gyermekek és ifjak esetében, de a felnőttek és időskorúak egzisztenciális biztonsága és mentális egészsége tekintetében is. Szakemberek szerint a gyermekek és fiatalok mentálhigiénes szükségletei nálunk is messze felülmúlják azon szakemberek számát, akiknek kötelességük lenne „hivatalból” segítséget nyújtani. Így gyakorlatilag bármely felnőtt felelősséggel tartozik, hogy segítséget nyújtson, akár rendelkezik mentálhigiénes szakképzettséggel, akár nem. Zárójelben jegyzem meg, így volt ez valaha az egyszerű emberek közösségeiben, a faluközösségekben, ahogy Móra Ferenc Kincskereső kisködmön-éből is tudhatjuk. Felelőtlenség volna tehát a könyvekben, az irodalomban és a könyvtáros személyében rejlő lélek-gyógyító erőt kiaknáztatlanul hagyni a leginkább segítségre szorulóknak ellátása során, mert az, mint egy természete-

tes, szelíd gyógmód, oly magától értetődően kapcsolódik a könyvtárosok munkaterületéhez. Ha nem a veszélyek felől, hanem pozitív irányból közelítjük meg a kérdést, akkor pedig kijelenthetjük: a humán értékek védelme, az életminőség javítása, az értelmes élet kialakításának igénye, az esztétikai, érzelmi érzékenyítés szükségessége, a személyiség finomhangolása ugyancsak indokoltta teszi ennek a terápiának az intenzív, széleskörű alkalmazását.

– *Hogyan tovább? Most jött létre az Oláh Andor Biblioterápiás Társaság. Hosszú távú célokat fogalmaznak meg?*

– Fejtegetéséből talán kiolvasható az a véleményem, hogy a biblioterápia elfogadása és elfogadtatása sok területen megtörtént, igény van, szakember van, bizonyos mennyiségű és minőségű tapasztalatunk is van. A biblioterápia, magyarországi pályafutása során, több évtized múltán, új szakaszhoz érkezett: helyenként már a professzionális tevékenység igényével léphet fel, kiegészítő jellegű tevékenységként való legalizálása mindenképpen megtörtént. Ez óriási előrelépés és óriási felelősség is egyben, ez az állapot már csakugyan mérföldkőnek tekinthető!

Az egyszeri felkészítés nyomán biblioterapeutaként tevékenykedő szakemberek nem hagyhatók magukra, nyilvánvalóan különféle segítségeket igényelnek: utánkövetést, konzultációt, szakirodalmat, folyamatos ismeretbővítést, módszertani támogatást, szervezett tapasztalatcserét, központi támogató szolgáltatásokat stb.

A könyvtári területen biblioterápiás tevékenységet folytató, vagy folytatni szándékozó munkatársak érdekében alapítottuk az Oláh Andor Biblioterápiás Társaságot, mely elsősorban a könyvtáros végzettséggel rendelkező és a 60 órás akkreditált tanfolyamon felkészített munkatársak részére szeretne folyamatos támogatást nyújtani. Céljaink között foglalmaztuk meg a könyvtári biblioterápia koordinált, támogatott, kooperatív könyvtárosi tevékenységgé fejlesztését, konferenciák, előadások, módszertani műhelymunka, konzultáció, tanácsadás szervezését. A biblioterápiás gyakorlatot végző könyvtárosok számára a rendszeres kapcsolattartás mellett támogató szolgáltatásokat kell létrehozni, mely munkavégzésüket segíti, egyidejűleg pedig gondoskodnunk kell folyamatos lelki és szellemi feltöltődésükről, megóvni őket a kiegész veszélyétől.

Az elképzelések megvalósítása hosszú távú folyamat, de el kell kezdenünk, és azt hiszem, erre a szakaszra is rá kell szánnunk néhány évtizedet...! Én bizakodó vagyok.

(Kérdezett: Szávai Ilona)